

A „csendes forradalom”, amely megváltoztatta a nők szerepét

Az Amerikai Közgazdasági Társaság 2006. januári éves közgyűlésén a társaság alapítójáról, Richard T. Elyről elnevezett, minden évben szokásos előadást ez alkalommal Claudia Goldin tartotta a női foglalkoztatást, az oktatást és a családot megváltoztató csendes forradalomról.

Kétségtelen, hogy a munkaerőpiacon az utóbbi évtized legnagyobb változása a női munkavállalás tömeges elterjedése és gazdasági szerepük jelentős növekedése volt. Goldin négy különböző szakaszra osztja fel az átalakulás folyamatát: az első három evolatív jellegű, ezek készítettek elő a negyedik szakaszt, amelyet a szerző „csendes forradalomnak” nevez. A szakaszok közötti átmenet különböző exogén hatásokról volt köszönhető. Akkor érthetjük meg igazán a problémát, ha végigkövetjük az egyes szakaszokban lezajló eseményeket, és megvizsgáljuk, ezek milyen hatással voltak a nők munkakínálati függvényére, és hogyan változott a *Slutsky-egyenlet* két komponense: a jövedelmi, és a helyettesítési hatás.

Az első kérdés, miért használja elkülönítve a szerző az evolúció és a forradalom szavakat? Mi a különbség az evolúció és a revolúció (azaz forradalom) között? Három aspektusban tehetünk különbséget, ezek mindegyike a nők döntési szabadságát vizsgálja. Az első a „kilátások”, vagyis a nők humántőke-beruházása attól függ, hogy milyen kilátásaik vannak a munkaerőpiacon: életre szóló folyamatos, vagy rövid, időszakos foglalkoztatásra számíthatnak. A második a „személyiség”, vagyis mekkora lehetősége nyílik egy nőnek arra, hogy kifejezze egyéniségét a szakmájában és karrierében. A harmadik meghatározó tényező a „döntés”,

ami ebben az értelemben arra vonatkozik, hogy házasságban, vagy komoly párkapcsolatban élők közösen döntenek-e munkájukról, vagy a nőnek, mint másodlagos szereplőnek a férj adott döntései mellett kell optimalizálnia időbeosztását. A Goldin által vizsgált első időszakokban a nő csak férje döntéseit adottnak véve dönthetett, és munkaerőpiaci „kilátásai” is igen bizonytalanok voltak, de a három evolúciós szakasz végére eljutunk oda, hogy egy nőnek már hosszú távú tervei lehetnek munkájával kapcsolatban, és férjétől függetlenül hozhatja meg döntéseit. Kezdetben a nők csak akkor dolgoztak, ha a családfő nem tudta eltartani a családot, a társadalom pedig megbélyegezte a női munkavállalókat, mára viszont a munka az önkifejezés egyik eszköze.

Az első szakasz a XIX. század végétől az 1920-as évekig tartott. Ebben az időszakban igen kevés nő volt jelen a munkaerőpiacon: főleg a hajadon, fiatal lányok, akik háztartásban dolgoztak, vagy mosónők voltak, és csak kisebb részük töltött be tanári, vagy egyházi állást. A női munkaerő-kínálat jövedelemrugalmassága igen nagy és negatív volt, a helyettesítési rugalmasság pedig kicsi. A részvételi arányt a kínálati oldalon bekövetkező változások növelhették, de amíg a Slutsky-egyenlet két komponense nem változott, a gazdasági növekedés és a reálbérek növekedése nem lehetett hatással a nők részvételi arányának javulására. A szükséges változások a második időszakban következtek be.

A második szakasz körülbelül a harmincas évektől az ötvenes évekig tartó időszakot öleli fel. A jövedelemrugalmasság abszolút értelemben jelentősen csökkent, mivel ekkor jelentek meg az irodai munkák a gazdaságban, így a nők iránti

relatív kereslet is megnövekedett. Ennek hatására a társadalom kezdte elfogadni azt a tényt, hogy a nők is munkába állnak. Ezzel egy időben a felsőoktatásban is egyre nőtt a nők részvételi aránya, egyre többen szereztek diplomát, ami megnyitotta az utat a női munkavállalók előtt. A munkaidő csökkenésének és a részmunkaidős állások megjelenésének következtében a helyettesítési hatás nagy mértékben megnőtt. Ehhez még hozzájárult az elektromos háztartási gépek elterjedése is. Nem szabad megfeledkeznünk a második világháború gyakran egyébként túlzottan is hangsúlyozott hatásáról sem, amely bebizonyította a nők és családjuk számára, hogy a női munka is lehet tiszteltreméltó és jövedelmező.

A harmadik időszakban – amely az 1950-es évektől a hetvenes évekig tartott – a női munkaerőkínálati függvény jövedelemrugalmassága erőteljesen megnőtt. Az aggregált kereslet növekedése (különösen a hatvanas években), és a részidős állások elterjedése hatalmas mértékben növelte a nők részvételi arányát a munkaerőpiacon. Ezeket a változásokat azonban a szereplők nem láthatták előre, így a legtöbben – beleértve a diplomásokot is – nem is ennek megfelelően tervezték jövőjüket, nem gondoltak arra, hogy hosszabb ideig jelen legyenek a munkaerőpiacon. A munkát sokkal inkább „támasznak” tekintették, mint karriernek. A nők még mindig másodlagos szereplők voltak a munkaerőpiacon, akik férjük adott döntései mellett határozták meg munkaerő-kínálatukat. A képzettségük pedig nem mindig állt összhangban munkájukkal. A „csendes forradalom”, azaz a negyedik szakasz, ezt a felfogást változtatta meg.

A csendes forradalom az 1970-es évek végén vette kezdetét, amikor is a negyvenes években született generáció tagjai a harmincas éveiket taposták. Azok a fiatal

nők, akik a hatvanas években nőttek fel, azzal szembesültek, hogy egyre több nő vállal munkát. Éppen ezért a fiatalok ennek függvényében kezdtek gondolkodni jövőjükéről. Ez a fajta független gondolkodás a feminizmus újjáéledésének is köszönhető. Két másik változás is bekövetkezett: az egyik a fogamzásgátló tabletták megjelenése, a másik pedig a válások számának a hatvanas évektől tapasztalható megugrása. Az Egyesült Államok törvényeinek módosítása lehetővé tette a fogamzásgátlók elterjedését a fiatal, független nők körében, ezzel lehetőségük nyílt arra, hogy karriert építsenek a családalapítás előtt, így sokkal komolyabban vették őket munkaadóik. A fogamzásgátló hatására az első házasságkötés időpontja is kitolódott. Ez, és a válások számának növekedése együtt azt eredményezték, hogy a nők életük kisebb hányadát éltek le házasságban. A hatvanas, hetvenes években a fiatal nők számára már tervezhető volt, hogy mennyit szeretnének dolgozni életük során, így egyre inkább beruházásnak tekintették tanulmányukat, és egyre többen vettek részt a felsőoktatásban, szakképzésben. A „kilátásaik” is kedvezőbbek lettek az előző generációkhoz képest. Így született meg a modern nő, akinek a karrier már legalább annyira fontos – ha nem fontosabb – mint a család.

A nők nem voltak többé háttérbe szorítva a munkaerőpiacon. A Slutsky-egyenlet helyettesítési és jövedelmi hatása közti viszony újra megváltozott – főleg a nyolcvanas, kilencvenes években –, a munkakínálati függvény már sokkal kevésbé volt rugalmas, mint korábban. A férj keresete sokkal kisebb mértékben befolyásolta a feleség munkakínálatát. A női bérszínvonal elkezdett felzárkózni a férfiakéhoz és egyre többen kezdtek dolgozni a korábban férfiak által uralt szakmákban.

A csendes forradalmat a negyvenes években születettek generációja indította el. Azért nevezhető a változások csendes forradalomnak, mert olyan emberek által teljesedett ki, akik nem voltak tudában annak, hogy mekkora átalakulás részesei. Nekik köszönhető, hogy a nők szerepe ekkora változáson ment keresztül mind a munkaerőpiacon, mind az oktatásban, mind pedig a családban.

Ami a jelent és a jövőt illeti, két kérdés merül fel Goldinban. Az egyik, hogy létezik-e illetve elértük-e a természetes rátáját a nők munkaerő-piaci részvételi arányának, vagy e ráta további növekedésére, esetleg csökkenésére kell számítani. A '90-es évektől kezdve megfigyelhető ugyanis, hogy a részvételi ráták emelkedése megállt a nők különböző csoportjaiban, ez a tény utalhat arra, hogy létezik egy természetes ráta a nők munkaerő-piaci részvételében. A nagy kérdés csak az, hogy mi történik akkor, ha ez a ráta kisebb, mint amire a jelenlegi adatok alapján számítani lehet.

A másik jelenség, amelyre a kutató felhívja a figyelmet: manapság egyre gyakrabban előfordul, hogy a legmagasabb végzettséggel rendelkező nők közül többen az anyaságot és a feleség szerepét választják, és tanulmányaik befejeztével, vagy később kivonulnak a munkaerőpiachról. Azonban erről még korai lenne következtetéseket levonni, hiszen előfordulhat, hogy az ilyen döntések nem véglegesek, és később újra munkába állnak. Goldin egy 1976 és 1996 közt végzett kutatás felhasználásával keresi a választ, hogy valóban létezik-e a jelenség: az eredmények nemleges válaszra utalnak ugyan, de nyilvánvalóan a korábban végzett felmérés a legfrissebb tendenciákra nem tud választ adni. A jövő kutatásai döntik el, hogy helytállóak-e Goldin megérzései az új tendenciákkal kapcsolatban. (*Claudia Goldin: The Quiet Revolution That transformed Women's Employment, Education, and Family. National Bureau of Economics Working Paper W11953 2006.*)

BAJI PETRA